

Szögedi halak, hállók, hallevek...

Szöged szülöttei, Kovács János, majd Bálint Sándor, a „legszögedibb szögedi” mögkísérőlte összefoglalni a Szögedi Nemzet halainak és halászatának páratlanul gazdag hagyománykörét. E hagyománykincs javarésze mára nyomtalanul elenyészött, már csak nagy eleink írásaiiban élnek az emlékfoslányok: Kálmány Lajos, a tudós pap, Tömörkény István, szépírónk és **Bitó János, a legnagyobb szögedi halászmestör**^B (Csongorádtól Titelig a halászati jog birtokosa) írott emléközete őrizte mög a legtöbbet. E kincsös sorokból merítve kínálok most Önöknek néhány szironnyit szögedi halas örökségünkükből:

Szögedi halaink

Bálinthal, azaz balin (*Aspius aspius*).

Bucú, vagy **Bucó**, mai közneven bucó, egészen pontosan Magyar bucó (*Aspro zingel*), merthogy a „Német bucó” – illendőbbben „Cingár bucó” (Sz.) csakis a Tisza felsőbb, sebösebb folyásain ösmeretös.

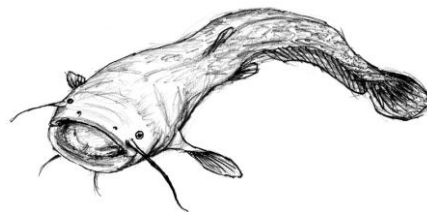
Csillagtok, vagy **sőreg**, azaz sőreg (*Acipenser stellatus*). Szőreg falu vélhető névadója.

Csík, tanyáinkon **Halcsík** (*Misgumus fossilis*): A Tisza csonkoló tönkrezabályozása előtt a szögedi rétségök jellemző hala, melyet népünk leginkább káposztában főzve fogyasztott. A felsővárosi „**Csíkos**” családnév is a hajdani szögedi csíkászat, a „csíkosság” emlékét őrzi... Hol van ma már az a csík-gazdagság!

Csuka (*Esox lücius*): Kálmány Lajos szőregi hiedelmek följegyzése szerint a csuka szent hal, mert a fejében mögvan Jézusnak minden kínozószköze: lándzsa, kalapács, söprű, nádszál, köröszt, mindön... Ha valaki sunyít, mert vétkös, ludas valamiben, az: „*hallgat, mint a csuka*”.

Harcsa (*Silurus glanis*): a legkedveltebb szögedi halfaj, amiről 100 esztendeje még a háziasszonyok

úgy tartották, hogy különösen a **Marosból**, (tápaiassan mög szőregiessen: a „**Maruzs**”-ból) fogva volt igazán ízletös étök...

Karda keszeg, azaz garda (*Pelecus cultratus*), a szablyapenge alakú, rajokban csillámló hal.

Kecsöge, vagy **kecsige**, azaz kecsége (*Acipenser ruthenus*). Még 30-40 éve is csemegeként ismert halunk a vízszennyezés miatt igencsak mögritkult.

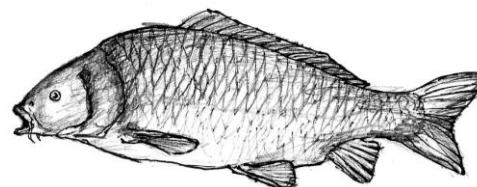
Keszég, régebbi neven **peszmege**, azaz keszeg. Gyűjtőneve tucatnyi halfajnak, garashalnak.

Mönyhal, azaz menyhal (*Lota lota*).

Piroska keszeg, pirosszárnyú, azaz vörösszárnyú keszeg (*Scardinius erythrophthalmus*).

Potyka, régebbi iratainkban

pozszár, azaz ponty (*Cyprinus carpio*).

Szintok, azaz sima tok, illetve színtok (*Acipenser nudiiventris*).

Szúkhall (Tömörkény István följegyzése), azaz vágótok (*Acipenser güldenstädti colchicus*). A név mindön bizonynyal a feje högyös alakjára utal, mely a többi tokénál is keskönyebb...

Viza (*Huso huso*) Egykoron legnagyobb halunk, melyet gyakran egyedönként szekérön szállítottak. Legnagyobb kifogott példány 9 méterösnek ösmeretös. Vizát övött a király is Szögedön 1883-ban. A szocializmus vasbeton viziszörnyének, a Vaskapu Eröműnek mögépítése (1970) gyakorlatilag kiirtotta hazánkából. Régi büszkeségünk, a kaviár-termő óriás a rekesztő gátaikon át nem tud többé fölúszni Szögedig...

Elfeledött, ösmeretlen halaink...

máig beazonosítatlan szögedi halfajok...

Bondárhal: a szögedi kirajzású Tisza-Szentmiklóson emlögetött húsos, vastag sötét halfaj. Ma már szinte bizonyosnak látszik, hogy azonos a más magyar vidékökön ösmeretös „bandár”-ral, a fogas süllőnél sötétebb tarka „kösüllő”-vel... (*Sander volgensis*).

Hecing: Kovács János, néprajzírónk (1901) említötte (beazonosítatlan) „silány hal”-faj.

Levéلكeszég: ...tápai följegyzés... valószínűleg a „karika keszeg”.

Nemhal: föltöhetően a fenékjáró küllő (*Göbio ...*), vagy durbincs, vagy bucó, melyet korábban „géb”-ként is azonosítottak, de az errefelé korábban honos Tarka géb olyan apró, hogy utóbb említett nyúzása szinte képtelenség; Bálint Sándor jegyzi, hogy ha „kénytelenök” mögönni, lehúzzák a bőrét, és csakis sütve élük, hiszen főzve mindig pocsoyaízű...

Szápkeszeg, vagy csak **száp**: valószínűleg a „bagolykeszeg”, de löhet valamely „domolykó” is...

Általános halmögjelölésök

barahal, a pocsoyában, vagy kopolyában nevelködött, kifürdetésre váró növendék hal.

csalihal, a horogra akasztandó apróhal.

döghal, a gyakran tömegével elpusztult hal, – különösen tanyai vadvizes helyökrül – mely egykoron alkalmi (fehérjedús) disznóeledelül szolgált.

garashal, az olcsó (éppen csak garast érő) halak gyűjtőneve.

Halaink részei, szervei

bognár: a potyka, márna, sügér, durbincs első (néhány), szúros, kemény hátúszósugara.

ikra: a „haltojás”; Dugonics András szögedi mondása szerint: a kapzsi embör... még „az ökörben is ikrát kerös(tet)”.

kása, a halikra tápaiassan.

pattyantyú: az úszóhólyag hangutánzó neve, minthogy többnyire a gyerököknek adták, hadd pukantsák, azaz „pattyantsák” el móka gyanánt. **(hal) pé(n)ze**: pikkelye...

^B Bitó János síremlékét – minden küzdelmem ellenére – bulldózer dúrta szét, majd zúzógép törte össze hat esztendeje (2004-ben) a Gyevi temetőben... Útalapnak adták el öseink ledarált köveit, így minden bizonynyal autópályánk őrzi ma möggyalázott emléküket...

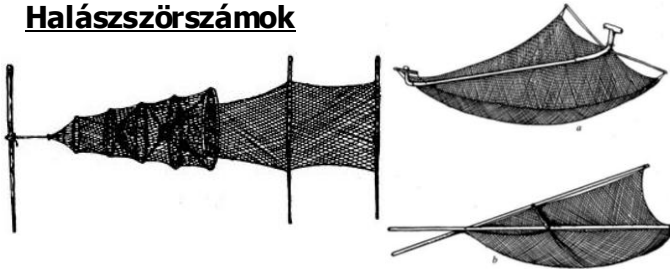
sörény: hátúszó (szárnya).

szilvány, a kopoltyú szedőjésbe hajló piros lemezei.

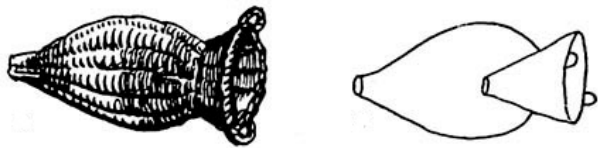
szirony, szironya: haluszony, hal mellúszója;

Tömörkény mögörökítette, hogy a bálakon a gyerekek a száraz csuka szironyát kitépdösték, és multság gyanánt szopogatták. - Ez egyébiránt a kor „ropi”-jaként is fölfogható... Megint mások a liláspiros szziomszerű kopoltyúlemezőket emlígetik „szirony”-ként... E szavunk eredete valószínűleg a virág(ok) szirmához való hasonlatosságból ered.

Halászsörészmok

Vejsze, varsa, villik, pirittyé, pöndőhálló, bonahálló, öreghálló, cötkényhálló, kecsögehálló, koca-hálló, gyalom, mét, marázs, ill. marázsa, mereglye, szák, merítsfa, mög a töszivösi...

Halételök

„A péntek és a szerda szoktak lenni a halevésre rendelt napok. – írja Tömörkény – A péntek azért, mert akkor úgyis böjt van, s a hal tudvalevőleg csak hal, de nem hús. A szerda pedig valószínűleg azért, mert a hal olyan jó hús, hogy abból érdemes egy héten kétszer is enni.”

Bálint Sándor írja: „A paprikáshal, másként halpaprikás a szegedi konyha egyik legnagyobb remeklése és diadala. Sajnos, nem ízes, becsületes, ősi szegedi nevéen, hanem kispolgári halászlé reklámnévvel hódította meg az ingyencivilágot...”

Szegedi halas, mög halászos (család)nevek

Szegedi szövényneveinkben már a Középkorban fölbukkan a halászélet képe: **Halász, Varsás, Vejszés,** valamint **Harczás** és **Csíkos** (azaz „csíkhalas”) családnevek őrzik halászaink és halaink emlékét... Érdekös, hogy „Csíkos” nevünk eredeti értelme annyira elenyészött a csík(hal) fogyatkoztaival, hogy a mai szögedieknek már értelmezése is alapos magyarázatra szorul...

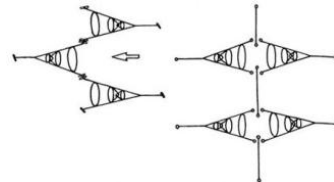
A szegedi halászat tere és emlékezete

Szeged főtere évszázadokon át a „Hal tere” volt. A politika ebbe is belerondított. Rudolf, majd Mussolini után ma a Szeged városát 6 ízben bombázta és vasúti hidunkat is elpusztította amerikai elnök, Rooseveltné nevével gúnyjelezzük, teljessen értelmetlenül. Már Mikszáth Kálmán is visszaóhajította (Rudolf trónörökösétől), de Bálint Sándor, a „legszegedibb szegedi” a cuclizmus magyarellenes éveiben is sürgette a tér régi, egyszerű, de illendően szép szegedi nevének visszavételét... E téren zajlott évszázadokon át a Szegedi Vár előtt a halvásár, ennek emlékére a halpiac tere lehet ma újra „Hal tér”.

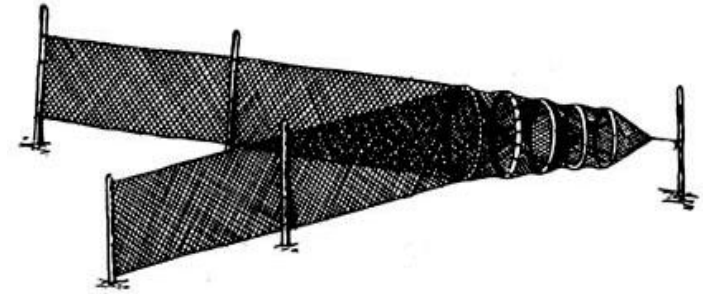
Köztéri elhelyezésre vár itt **Tápai Antal Hállóhúzó** és a **Hállóvető szobra,** ill. azok bő kétszörös életnagyságú másolata is. Gondatlan kezeléssel sajnos mögsemmisült az évtizedökön át a Várkertben kiállított **Keszeg,** a pompás, bőgősorrú bárka. Annak másolata is köztéri föltámasására vár! Mindez csak elhatározás kérdése. Szeged közel 70 milliárdos költségvetéséből telik! Ahol „fejlesztés” címén milliárdokat lehet elverni egy elhibázott, otromba fürdőátalakításra... Ez nem tétel. E tékozlás morzsányi töredékéből a hajdan Szegednél a Tiszán kelepelő 150 **hajómalom** egy kései utódja is örölné már a déli vizibástya alatt.

A Hal terén, vagy annak tiszai mellvédjén pedig bizony elférne egynémely (talán mind az őshonos 67) régóta kedvelt tiszai halunk szobrozata, vagy domborműve és táblán alattuk a faj rövid leírása, helyi jellegzetessége is a köz művelődésére...

A szegedi halászéletnek emléket kívánunk állítani gyermekeink szívében és képzeletében, így a **játszótereink** is.

A hajdani halászat **hálló-változatait kultéri játékok képében** is élővé és ismertető tábláikkal pedig a szülők számára is közismertté tehetjük. Erős kötelelemökből, terelőhállókkal a **Tisza jellegzetős halász-szörészmait** valóban újra élővé varázsolhatjuk. Egy ilyen játékelem a „szegedi varsamászoka” modellje és alapváltozata már el is készült...

Ézőkkel a halas, halászos, hagyományidéző játékokkal, hállómászókakkal visszaadhatunk valamit abból az elveszött szegedi hangulatból, amitől megfosztott bennünket a csonkoló folyószabályozás, majd Trianon terrora, végül a kilúgozó, nemzetellenes szovjet diktatúra talaján a „módszerváltás”-ban burjánzó nemzetközi gengszter-világ erjesztő szellemisége.

Szöbbs jövendőt kíván tisztelettel:

Dr. Szabó László
Szegedi Védegylet
alapító-elnök

www.ujszeged.hu
dr.szabolaszlo@ujszeged.hu

Szeged, 2010. Új könyér hava (aug.) 21.-én,
Újszeged fölszabádlulásának emléknapiján

Rajzok:
Ágoston
Helga,
Kókay
Szabolcs,
Néprajzi
Lexikon.

